

TÜRKÇEDE M'Lİ TEKRARLAR ÜZERİNE

About Repeats In Turkish Language With “M”

Hatice ŞAHİN

Submitted at: 2019-12-13 18:49:49

Accepted at: 2019-12-25 21:29:37

To Reference: Şahin, Hatice, About Repeats In Turkish Language With “M”.
International Journal of Humanities and Research,
December 2019 Year 3, 2, Pages:60-66

ÖZET

Türkçede anlatımı yoğunlaştırmak, anlatım gücünü artırmak için genel olarak güçlendirme, abartma, çoğaltma, genişletme, zenginleştirme terimleriyle de karşılanan pekiştirme işlemi çok çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Arapça gramer kitaplarına dayanan eski gramer kitaplarımızdan itibaren değişik terimlerle karşılanan pekiştirmenin Türk dilinde en yaygın yollarından biri ikilemelerdir. İkilemeler üzerine çok sayıda derleme, inceleme çalışmaları yapılmış olsa da konuyla ilgili daha çok çalışmanın yapılması gerektiği ortadadır. Bugüne kadar ikilemeler konusunda çok sayıda çalışma yapılmış olsa da çoğunlukla yeterli olmamış ve bir başlık altında verilen birkaç örnekle geçitirilmesi yolu tercih edilmiştir. Tekrarlar ve ikilemeler başlığıyla verilen örnekler; çalışmalarda farklı farklı tasnif edilmiş, kiminde ikileme ve tekrar ayrımı yapılmış, kiminde birlikte ele alınmış, ayrı ele alınanlarda bir yapı kiminde tekrar, kiminde ise ikileme olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak anlamı pekiştirmek için kurulduğu kabul edilen ikilemeler, bir taraftan da çeşitli niteliklere sahip iki kelimenin bir araya gelmesi yoluyla yeni bir kelime de türetebilmişlerdir. Bazı araştırmacılar, bu açıdan bakıldığında ikilemeyi yeni bir kelime türeten iki kelime, bir başka deyişle iki kelimedenden farklı yeni bir kavramı karşılayan kelime grubu olarak tanımlamışlardır. İkilemelerin en temel özelliği olarak da kalıplaşmalar öne çıkarılmıştır. Tüm bunlara rağmen tanımlamalar ve tasnifler konusunda netlik bulunmamaktadır. İkilemelerin yapıları ve özellikleri hakkında farklı kaynaklarda farklı görüşlere rastlamak mümkündür.

Aslında bu ayırmadaki karışıklıktan önce hangi yapıların ikileme kabul edilip edilmeyeceği konusu bile çalışmalardan hareketle henüz netleşmemiştir.

Bu durumun söz konusu yapıların sözdizimi, sözcükbilim, anlambilim konularıyla doğrudan ilgili olması yani çok yönlü olmasıyla ilgisi olmalıdır. İkilemeler ve pekiştirme konusunun içinde aynı şekilde yeri henüz belli olmayan m'li yapılar da bulunmaktadır. Bu yapıların gerçekten ikileme olup olmadığı, pekiştirmeye katkıda bulunup bulunmadığı; aynı şekilde genel bir kural olarak verilen m türemeli ya da değişmeli yapılarda m ünsüzünün çeşitlenme gösterdiği örnekler üzerinde de çalışmak gerekmektedir. İkilemelerin yapıları ve işlevleri göz önüne alındığında m'li tekrarların pekiştirme konusu içinde alınmaması gerektiği düşünülebilir. Çünkü bu yapılarda söz edilen isim ya da fiil vurgulanmaktan ziyade geçitirilerek ifade edilmektedir. Anlatımda vurgulanmak istenen, bu yapılarda yer alan isim ya da fiil değıldir. Türkçede bütün kelimelerle kurulabilen m'li yapıların konuşma dilinde kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca çoğunlukla isimlerle kurulduğu görölse de fiillerle kurulan örnekleri de görölmektedir. Bu örnekleri başka yapılardaki diğer ikilemelerden ayırmak kimi zaman son derece güç, hatta imkânsızdır. Bir kısmı yazı diline de geçen m çeşitlenmesine uğramış tekrarların önemli bir kısmı ikinci kelimesi anlamsız ikilemeler grubunda gösterilmiştir. Bu yapıların ikileme mi tekrar mı olduğu ya da pekiştirme kapsamında yer alıp almadığı konusu haricinde kullanım açısından ilave edilen m sesinde görölen değışiklikler de dikkat çekmektedir.

Yazı diline geçmemiş, sadece ağızlarında kullanılan örneklerin sayısı daha da fazladır. Aslında bu bildirinin çıkış noktası da çalıştığımız Bursa yerli ağızlarında bu örneklerin sayısının çokluğu olmuştur.

Buna göre; Türkçede pekiştirme yolları çok

çeşitlidir. Sesler, ekler, kelimeler, söz dizimi unsurları yoluyla değişik pekiştirme yolları kullanılmaktadır. İkilemeler ve tekrarlar da pekiştirmede önemli bir görev üstlenmektedirler. Bazen ikilemelerin arasında sayılıp pekiştirme yollarından biri olarak verilen m'türemeli ya da değişmeli yapılar, aslında pekiştirme işlevi görmemektedir. Daha çok sözü edilenden önemsemeden ya da o ve diğerlerini vurgulamadan anlatmaya yarayan yapılardır. Buna bağlı olarak; bu çalışmada Türkçede m'li yapılar, yukarıda belirtilen noktalar açısından ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pekiştirme, ikileme, tekrar, m'li tekrar, Türkçe.

ABSTRACT

In order to intensify the expression in Turkish and to increase the expression power, the reinforcement process, which is also met with the terms of empowerment, exaggeration, duplication, expansion and enrichment, can be realized in many different ways. One of the most widespread ways in the Turkish language is the reinforcement of the old grammar books which are based on Arabic grammar books and which are met with different terms from ours. Many compilations on duplicators are based on the fact that more studies on the subject have to be made, even though the studies have been carried out. The examples given in the headings of repetitions and dilemmas are differently classified in the works, Some of them were diluted and separated again, taken together in some studies. In the case of a separate structure, it is evaluated as a repeat, and as a duplication of some. In fact, before the confusion in this division, it is not clear yet whether the structures will be accepted as dilemmas or not. Dilemmas, which are generally accepted to reinforce meaning, can also generate a new word through the combination of two words of various qualities. From this point of view, some researchers define the dichotomy as two words that derive a new word, in other words a group of words that meet a new concept different from two words. Stereotypes have been highlighted as the most basic feature of the dilemmas. Despite all this, there is no clarity in terms of definitions and classifications. It is possible to come across different opinions about the structures and characteristics of the dilemmas in different sources.

In fact, even before the confusion in this distinction, it is not clear whether the structures will be accepted as a dilemma. This situation should be of interest because it is directly related to the syntax, lexicology and semantics of the structures in question, that is, it is versatile.

There are also “m structures” which are not yet known in the same place. Whether these structures are really duplicates, Whether or not it contributes to reinforcement it is necessary to work on examples which are given as a general rule and which show varying degrees of stereotypic or varying structures. Considering the structure and function of the duplicates, it can be considered that m iterations should not be taken within reinforcement. Because the name or verb mentioned in these structures is expressed rather than emphasized. It is not the name or verb in these structures that is intended to be emphasized during the narration. In addition, although it is seen that it is established mostly by nouns, it is also seen that it is established by verbs. It is sometimes extremely difficult and even impossible to distinguish these examples from other dilemmas in other structures. A significant part of the repetition of the “m” voice, some of which is also written in written language, is shown in the second group of meaningless dilemmas. The changes in the added “m” sound in terms of use are also noteworthy, apart from whether these structures are duplicated or repeated, or whether they are included in the reinforcement scope.

The number of samples that have not been translated into written language and used only in the mouths is even greater. In fact, the starting point of this paper was the abundance of these examples in the Bursa dialects.

According to this; The ways of consolidation in Turkish are very diverse. Different ways of reinforcing are used through sounds, affixes, words, syntax elements. Dilemmas and repetitions also play an important role in reinforcing. Sometimes the “m” sound-derived or commutative structures, which are counted among the dilemmas and given as one of the reinforcement ways, do not actually function as reinforcement. Rather, they are structures that are used to tell without mentioning or emphasizing it and others. Consequently; In this study, the structures in Turkish will be discussed and evaluated in

terms of the points mentioned above.

Key Words: reduplication, handiadyoin, repetition, m structures, Turkish language.

Pekiştirme; tanımı, yolları

Türkçede anlatımı yoğunlaştırmak, anlatım gücünü artırmak için genel olarak güçlendirme, abartma, çoğaltma, genişletme, zenginleştirme terimleriyle de karşılanan pekiştirme işlemi, sesler, ekler, kelimeler ve sözdizimiyle olmak üzere birçok yolla gerçekleştirilebilir. (Üstüner, 2005). Bu yollardan biri ikilemeler ve tekrarlardır.

İkileme ve tekrar tanımı, ayrımları

Arapça gramer kitaplarına dayanan eski gramer kitaplarımızdan itibaren değişik terimlerle karşılanan pekiştirmenin Türk dilinde en yaygın yollarından biri ikilemelerdir. İkilemeler üzerine çok sayıda derleme, inceleme çalışmaları yapılmış olsa da konuyla ilgili daha çok çalışmanın yapılması gerektiği ortadadır. Tekrarlar ve ikilemeler başlığıyla verilen örnekler çalışmalarda farklı tasnif edilmiş, kiminde ikileme ve tekrar ayrımı yapılmış, kiminde birlikte ele alınmış, ayrı ele alınanlarda bir yapı kiminde tekrar, kiminde ikileme olarak değerlendirilmiştir. Aslında bu ayırmadaki karışıklıktan önce hangi yapıların ikileme kabul edilip edilmeyeceği konusu bile çalışmalardan hareketle henüz netleşmemiştir. Bu durum, söz konusu yapıların sözdizimi, sözcükbilim, anlambilim konularıyla doğrudan ilgili olması yani çok yönlü olmasıyla ilgisi olmalıdır.

Ömer Demircan da konuyla ilgili olarak “Ayrı sözcüklerden anlama dayalı olarak kurulan ikilemeler için biçimsel bir kısıtlama yoktur. (bk.Tuna 1986) Bu tür birliklere Emre (1945:384, 544) İkizleme, Eren (1949) “ikiz kelime, Ağakay (1954:98) “koşma, Tuna (1950:73) ikileme, Tietze (1966) çift söz demektirler. Gerek Ağakay (1954), gerekse Tuna (1950)’de anlam ve biçim ilişkileri ve bunlar arasındaki önceliklerin gerektiği düzeyde incelendiği ileri sürülemez. Eldeki en iyi inceleme Çağatay(1942) dir.” diyerek o güne kadar yapılan çalışmalarla ilgili fikrini belirtmiş, konunun henüz tam olarak incelenmediği görüşünü dile getirmiştir (Demircan, 2012).

Türk dilinin genel söz varlığı içinde önemli yer tutan ikileme bu konuda ayrıntılı çalışmaları olan Vecihe Hatipoğlu tarafından “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek

amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın ya da yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün kullanılmasıdır.” şeklinde tanımlanmıştır. (Hatipoğlu, 1981)

Genel olarak anlamı pekiştirmek için kurulduğu kabul edilen ikilemeler, bir taraftan da çeşitli niteliklere sahip iki kelimenin bir araya gelmesi yoluyla yeni bir kelime de türetebilirler. Bazı araştırmacılar, bu açıdan bakıldığında ikilemeyi yeni bir kelime türeten iki kelime, bir başka deyişle iki kelimedenden farklı yeni bir kavramı karşılayan kelime grubu olarak tanımlarlar.

M’li tekrarlar pekiştirme sayılabilir mi?

İkilemeler ve pekiştirme konusunun içinde aynı şekilde yeri henüz belli olmayan m’li yapılar da bulunmaktadır. Bu yapıların gerçekten ikileme olup olmadığı, pekiştirmeye katkıda bulunup bulunmadığı; aynı şekilde genel bir kural olarak verilen m türemeli ya da değişmeli yapılarda m ünsüzünün çeşitlenme gösterdiği örnekler üzerinde de çalışmak gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkçede m’li yapılar, yukarıda belirtilen noktalar açısından ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Vecihe Hatipoğlu’nun m’li ikileme başlığıyla verdiği kelimenin tekrarı sırasında ikinci kelimenin başına ünlüyle başlıyorsa m- ünsüzünün getirilmesi, ünsüzle başlıyorsa m- ünsüzüyle değişmesi durumu, aslında konuyla ilgili çalışmalarda tartışılan bir konudur (Hatipoğlu, 1981). Bazı kaynaklarda ilaveli tekrar (Akyalçın, 2005) olarak da adlandırılan yapı, Tahsin Banguoğlu’nda ses olaylarında türeme başlığında ele alınmış, ancak aslında yapıların türeme değil de büzülme sonucu ortaya çıkmış koşma takım olduğu da belirtilmiştir. (Banguoğlu, 1990) Yazar ev mev, taş maş gibi yapıların ev mi ev, taş mı taş yapılarından geldiğini izah etmiştir.

Bugörüş, yapıların anlam değeri düşünülduğünde kabul edilemezdir. Ev mi ev yapısı, anlam açısından değerlendirildiğinde alaylı bir deşillemeyi ya da kusursuzlukla ilgili bir görüşü aktarabilir. Her iki durumda da ev mev yapısındaki anlamla ilgili olmadığı açıkça görülebilir.

Bu yapıların ortaya çıkışıyla ilgili olarak Demircan, “m’li ikileme örneklerini inceleyen Brinzeu(1947) bu tür örneklerin Arapçadan Türkçe-

eye geçtiğini, daha sonra Osmanlı döneminde bunlardan bir bölümünün Romence, Bulgarca, Yunanca ve Ermeniceye sızdığını belirtmektedir. Çokçası sözlü dile özgü bu kullanım, XI. yy sonrası yazılı kaynaklarda ilk kez geçiyor diye saptanarak ona karşılık Türk halkının eğitim durumu, bu eğitimin yaygınlığı, Arapça bilenlerin sıklığı irdelenmeksizin böyle bir açıklama yapmak doğru olmaz. Halk dilinde çok zengin olarak kullanılan m’li ikileme son derece üretken bir işlemdir. Dolayısıyla Brinzeu’nun yorumu çok açık bir saptırmadır. Eren (1949) bu tür sözcüklerden “çoluk çocuk, enik menik, öcü böcü” gibi olanların kökenini “mocuk, menik, böcü” biçimlerinin anlamlarına göre saptamak yolunu seçmiştir. Oysa yöntem yanlıştır. Her türden sözcüğe uygulanan genel bir işlem, bu türlü dar kökensel yoruma kapalı olsa gerek.” diyerek bir anlamda özellikle halk dilinde daha yaygın olan bu kullanımın alıntı bir biçim olamayacağını, m türemeli biçimlerde de başka bir anlam aramanın yersiz olduğunu söylemiştir. (Demircan, 2012)

Ayrıca, “Gerek yansımali gerekse uyaklı bir ikileme kurmak için yakın anlamlı bir biçim bulunmazsa o zaman sesletim kurallarına uyularak ve genel ayrımlara dayalı ya ünsüz değişimi, ya da ünlü değişimi olmazsa her iki tür ses değişimi yoluyla benzer bir biçim yapılarak, Ağakay’a göre “yakıştırılarak” ona m’li yineleme ile anlatılandan daha değişik bir anlam yüklenir.” diyerek aşağıdaki örnekleri vermiş, Türkçedeki ikileme yasalarına göre bu yapıların ihtiyaçtan çıktığını ve çeşitlenmelerin olduğuna dikkat çekmiştir.

- Ama o çok eski
- Eski meski giymek zorundasın
- Nereden buldun bu eski püskü şeyleri

Vecihe Hatipoğlu, bu yapıların birer pekiştirme sayılabileceğini, anlatımı güçlendirdiğini, fazla kelime kullanmadan “ve saire, benzer, ilgili şeyler” kavramını verdiğini savunur. (Hatipoğlu, 1981)

Aslında bu örneklere bakıldığında Hatipoğlu’nun ifade ettiği pekiştirmeden ziyade bir sıradanlaştırma söz konusudur. Ahat Üstüner de pekiştirmeye ilgili çalışmasında bu yapıları ele almamıştır.

İkilemelerin yapıları ve işlevleri göz önüne alındığında m’li tekrarların pekiştirme konusu içinde alınmaması gerektiği düşünülebilir. Çünkü bu yapılarda söz edilen isim ya da fiil vurgulanmaktan ziyade geçiştirilerek ifade edilmektedir. Anlatımda vurgulanmak istenen, bu yapılarda yer alan isim ya

da fiil değildir. Türkçede bütün kelimelerle kurulabilen m’li yapıların konuşma dilinde kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca çoğunlukla isimlerle kurulduğu görülse de fiillerle kurulan örnekleri de görülmektedir. Geldi meldi, oturduk moturduk, konuştuk monuştuk, güldük müldük gibi fiillerle de rahatlıkla kurulabilen bu yapılarda pekiştirme kavramı sezilmemektedir. Birçoğunda birinci unsur ile ona yakın, aynı işlevi gören diğer nesnelere ya da hareketleri kastetmektedir. Ekmek mekmek, perde merde, para mara derken ekmek, perde, para ve ona benzer nesnelere anlatılmaktadır ve ekmek, perde, para vurgulanmamaktadır.

M’li tekrarların çeşitlemeye uğramış biçimleri

Bu yapıların ikileme mi tekrar mı olduğu ya da pekiştirme kapsamında yer alıp almadığı konusu haricinde kullanım açısından ilave edilen m sesinde görülen değişiklikler de dikkat çekmektedir.

Vecihe Hatipoğlu, konuyla ilgili çalışmasında dipnot olarak, kambur zambur, bakkal çakkal, sıkı fıkı örneklerini vererek “çok az sayıda ikilemelerin m’den başka ünsüzlerle başladığı da görülür” açıklamasını da vermiştir. Bu açıklamanın üzerinden çok zaman geçmesine rağmen genel kaynaklarda verilen örnekler sadece m türemeli yapılardan seçilmiştir. Bu çeşitlenme açısından bakıldığında karşılaşılan örneklerin sayısı az değildir. Bu tür çeşitlenmeye uğramış örnekler m’li yapılardan farklı olarak kaynaşmış ve dilin söz varlığına o haliyle dâhil olmuş yapılardır. Ayrıca bu örnekler anlam açısından ikilemeler tasnifinde biri anlamsız ya da yarı anlamlı kelime grubuna dâhil edilmişlerdir.

Yazı dilinden örnekler

Ağızlarda da yaşayan ancak yazı dilinde de bulunan “hammal cammal, eski püskü, yırtık pırtık, ters pers, süklüm püklüm, ekli püklü, kıvrır zıvrır, cız bız, cici bici, karman çorman, bakır çakır, abur cubur, Kaba saba, sıkı fıkı, mırın kırın etmek, çıtır pıtır, aslı faslı, süslü püslü” gibi örnekler bu çeşitlenmeyi açıkça ortaya koymaktadır.

Bazı örneklerde ikinci kelimenin başındaki sesin türeme mi yoksa başlı başına anlamlı bir kelime mi olduğunu belirlemek son derece güçtür. Mesela “halli malli” yapısının “halli malli”den gelen bir yapı olduğunu söylemek mümkün müdür?

Abik, Derleme Sözlüğünden yaptığı taramada

çok sayıda çeşitlenmeye uğramış örnek tespit etmiş, çeşitlenmelerin, genelde b, p, s, t, y ve z ünsüzleriyle gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Halk dilinde ortaya konan ve yaşayan bu örneklerin bazıları standart dilde de kullanılmaktadır. Ancak yukarıda örneklendiği gibi ç, c, f, g ünsüzleriyle de çeşitlenen yapılar bulunmaktadır.

Ağızlardan örnekler

Yazı diline geçmemiş, sadece ağızlarda kullanılan örneklerin sayısı daha da fazladır. Aslında bu bildiri- nin çıkış noktası da çalıştığımız Bursa yerli ağızlarında bu örneklerin sayısının çokluğu olmuştur.

Okul mokul, îne mîne, aynalâ maynalâ, dalı malı, nalın malın, bÂcek mÂcek, türkü mürkü, kuru muru, şükürü mükürü, teyiplê mêyiplê, Âşık maşık, istek mitsek, bando mando, nine mine, evli mêvli, iç~ödâsı miç~ödâsı, eşdilê mêşdiler, tÂtlı mÂtlı, dÂtlı matlı, un mun, süt müt, oyunu moyunu, şakII mIIka, daş maş, içine miçine, öynÂÜan möynÂÜan, gât mÂt (kağıt mağıt), çay may, davul mavul, şalgam malgam, süt müt, süyunna muyunna, yün mün, Üoyuna moyuna, dōktur moktur, ÜÂve mÂve, hÂyvanını mayvanını, yÂpma êtme, hayt mayt, yunan munan, toku moku (toku oyun adı), babulÂmız mabulÂmız (babu, çocuk ayakkabısı)

Deniz Abik, “İkileme incelemelerinde, /m-/li tekrarlara bütün araştırmacılar yer vermişlerdir. Araştırmacıların bir kısmı da /k-/li (Tuna 1986: 188) , /g-/li (Çağatay 1978: 34) , /z-/li, /ç-/li , /f-/li (Hatiboğlu 1981: 21) , /c-/li, /s- 1 em “ilaç”, sem “ilaç”; öl “ıslak, yaş, nem”, sül(Atalay) ~ söl(Dankoff-Kelly) “ette ve ağaçta yaşlık ve tazelik”; ang “bir kuş adı” , sang “kuş pisliği”(Derleme Sözlüğü’nde de anga “bül-bül büyüklüğünde sarı renkli bir ilkbahar kuşu” ve sangı “kuş gübresi” kelimeleri yer almaktadır.); ır “koşma, türkü, hava, ır, musikide ırlama, gazel”, sır “ağustos böceğinin, kalem ve kaleme benzer şeylerin çıkardığı sesi anlatan bir kelime”. Derleme Sözlüğü’nde İkinci Kelimesinin Başında s- Bulunduran Tekrarlar 3 /’li (Swift 1963: 121), /b-/li, /p-/li, /s-/li (Müller, 2004, 63)2 , /b-/li, /p-/li, /s-/li, /t-/li, /y-/li (Yastı, 2007, 58-59)3 tekrarlara da dikkat çekmişlerdir. Otomatik tekrar veya adi aliterasyon veya ikileme olarak adlandırdıkları bu tekrarları birkaç örnekle vermişlerdir. diyerek hem araştırmacıların farklı terimlerinden hem de söz edilen çeşitlenmenin örneklerinden söz etmiş, Derleme Sözlüğü’nde buna

benzer örnekler üzerinde durmuştur. (Abik, 2010)

Bursa ağızından derlenen metinlerde öte böte örneğinde b, ilaç garaç, hürmet garÂmet örneklerinde g sesi yaygın kullanımındaki m sesinin işlevinde gibi görülmektedir. Fakir tekir ikilemesinde de ikinci kelimenin ilk ünsüzü değiştirilerek yapı oluşturulmuştur. Derleme metinlerinde tespit edilen Ângır cunğur (oyun adı) örneği de m ünsüzünün çeşitlenmesiyle ilgili bir örnek olarak değerlendirilebilir. Örneklerin azlığı sebebiyle kesin kurallarını şimdilik koyamayacağımız bir çeşitliliğin olduğu düşünülebilir. Bursa ağızında örneği çok olan bu yapı, bir iki örnekte çeşitlenmeye uğramış gibi görünmektedir. Gece bece¹ yapısında kendini hissettiren bu durum, standart dilde de kullanılan bakkal çakkal² yapısında da kendini göstermiş gibidir. Derleme sözlüğünde yer alan eşelek haşalak örneği de h sesiyle ilgili bir çeşitlenme örneğidir.

Bursa ağızında konuyla ilgili tespit edilen ve ayrıca ele alınması gereken bazı yapılar da bulunmaktadır.

Çocukluk yıllarınız nasıl geçti? sorusuna karşılık:

“hÂyvan güdüyoduk hayvannÂmız varıdı dÂda keçilêrimiz vÂdı kêçileri güdüyoduk yarı Âç (2) maçdık be evËTd zêytinnik dikkik zêbze yapıyoduk fasille êkiyoduk kōza yapıyoduk başka (3) bişe yaptimiz yok bûdey êkiyoduk deymende Üara deymende Âdüyoduk” şeklinde verilen cevapta

yarı Âç maçdık yapısında hem yarı aç yarı tok hem de aç maç yapıları birbirine karışmış durumdadır. Bu yapı, genelleşmiş olmamasına rağmen tespit edilen bir örnek olduğu için verilmiştir.

deynēnen nēynen, haraba yok bi şē yok, fener felan yapılarında ise ilk kelimedenden sonra gelecek kelimenin hatırlanmaması durumunda nēynen, şē, felan kelimeleri boşluk doldurmak amacıyla kullanılmıştır. Bu örneklerde Vecihe Hatipoğlu’nun m’li örnekler için belirttiği “benzer, ilgili şeyler” anlamı sezilmektedir. Ömer Demircan da m’li ikilemelerin kurallı olup m ile başlayan kelimelerin falan kelimesiyle işleme girdiğini söyleyerek; mavi

1. Bece kelimesinin Türkiye Türkçesi Ağızları sözlüğünde ocak, tavan penceresi, toprak damlarda açılan delik, arı oğulu gibi anlamları verilmektedir. Gece bece yapısıyla bu anlamların uyduğu kabul edilmesi mümkün görülmektedir.

2. Çakkal kelimesi de aynı sözlükte sucu omuzluğu olarak anlamlandırılmıştır.

flandırılan ikilemeler noktasında da daha doğru açıklamalar yapılabilecektir.

SONUÇ

Türkçede pekiştirme yolları çok çeşitlidir. Sesler, ekler, kelimeler, söz dizimi unsurları yoluyla değişik pekiştirme yolları kullanılmaktadır. İkilemeler ve tekrarlar da pekiştirmede önemli bir görev üstlenmektedirler. Bazen ikilemelerin arasında sayılıp pekiştirme yollarından biri olarak verilen m'türemeli ya da değişmeli yapılar, aslında pekiştirme işlevi görmektedir. Daha çok sözü edilenden önemsemeyen ya da o ve diğerlerini vurgulamadan anlatmaya yarayan yapılardır.

Vecihe Hatipoğlu'nun Türkçe kelimelerin m sesiyle başlamadığına dayanarak bu yapılarda m sesinin tercih edildiğini belirttiği yapılarda kimi zaman m dışında sesler de tercih edildiği görülmektedir. Bu değişik ünsüzlerle kurulan tekrarların çoğu konuşma dilinde ve ağızlarında kullanılmasına rağmen bazıları kalıplaşarak yazı dilinde de kullanılır hale gelmiştir. Aynı kelimenin m dışında başka ünsüzlerle de kullanıldığı düşünüldüğünde bu yapıların halk dilinde kendiliğinden ortaya çıktığı rahatlıkla kabul edilebilir.

Bu örnekleri başka yapılardaki diğer ikilemelerden ayırmak kimi zaman son derece güç, hatta imkânsızdır. Bir kısmı yazı diline de geçen m çeşitlenmesine uğramış tekrarların önemli bir kısmı ikinci kelimesi anlamsız ikilemeler grubunda gösterilmiştir.

Bu yapılarla ilgili bir önemli durum daha ikinci kelimedeki m ya da çeşitlenmeye uğramış ünsüzle kelimenin tekrarının değil falan, ney gibi boşluk dolduran kelimelerin kullanılmasıdır. Aslında bu kullanım da m'li yapıların pekiştirme kapsamında ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu bildiriye çözüme ulaştırılamayan bir nokta, söz konusu çeşitlenmelerin kurala bağlanıp bağlanmayacağıyla ilgilidir. Tüm örneklerin titizlikle ortaya konmasının ardından tıpkı pekiştirmeli sıfatlarda olduğu gibi hangi durumlarda hangi ünsüzün tercih edildiği ya da bunların ağız bölgelerine göre farklılıkları ile ilgili çalışmalarda ortaya konabilir.

Ayrıca bu çeşitlenmelerin sanıldığı gibi aksine sıklığı ve yazı diline geçmiş örneklerinin çokluğu da dikkate alınarak dilbilgisi öğretiminde m'li tekrarlar konusu içinde söz edilmesinin gerekli olduğu ortadadır. Böylece ikinci kelimesi anlamsız olarak sını-

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (2010). “Derleme Sözlüğü’nde İkinci Kelimesinin Başında S- Bulunduran Tekrarlar Ve Başka Seslerle Benzer Diğer Tekrarlar”, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 17, 1 (2010) 1-27
- Ağakay, M. A. (1953a). İkizlemeler Üstüne, I.II, Türk Dili, S.16-17.
- Ağakay, M. A. (1953b). “Türkçede Kelime Koşmaları”, TDAY Belleten, s.97-104
- Akerson, F. (1982). “Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilemeyen Bir Özelliği İkilemeler”, Çağdaş Eleştiri, Ağustos, s. 49-52
- Akyalçın Necmi. (2005). Türkçe İkilemeler Sözlüğü, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkaya, E. (2008). “Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, Turkish Studies, Volume 3/3, Spring.
- Banguoğlu, T. (1990). Türkçenin Grameri, Ankara: TDK Yay.
- Çağatay, S. (1978). “Uygurcada Hendiadyoinler”. Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çelik Şavk, Ü. (2003). “Kırım Tatarcasında İkilemeler”, Türk Bilig, 2003/6.
- Demircan, Ö. (2012). “Türkçe İkilemenin Özüne Doğru”. Dilbilim, 0 (0), 61-92. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iudilbilim/issue/1090/12381>
- Gökşen, E.N. (1953). “Eklemeli Pekiştirme Sıfatları”, Türk Dili, S. 17, Ankara: TDK.
- Güner, D. (2004). “Altay Türkçesinde İkilemeler”, Bilig Kış, Sayı 28.
- Hatipoğlu, V. (1971). “İkileme”, Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları Dil Konuları Dizisi: 18. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1973). Pekiştirme ve Kuralları, Ankara:TDK Yay.
- Hatipoğlu, V. (1981). İkileme, Ankara: TDK Yay.
- Karahan, L. (2014). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında –I Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”, VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-4 Ekim, İstanbul 2013, Bildiri Kitabı.
- Kargı Ölmez, Z. (1997). “Kutadgu Bilig’de İkilemeler”, Türk Dilleri Araştırmaları 7, İstanbul.
- Tietze, A. (1966). “Redublikasyon ve (r) ile Ku-

rulmuş Çift Sözlük”, Reşit Rahmeti Arat İçin, TKAE, No:19, Seri 1, A2. Ankara s. 423-429

Toprak, F. (2005). “Harezm Türkçesinde İkilemeler”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Ege Üniversitesi TDAE, İzmir.

Tuna, O. N. (1949-50). “Türkçede Tekrarlar I-II”, TDED III, No: 3-4, İstanbul, 1949, s.429-447 ve IV No:1, İstanbul, 1950, 39-81.

Tuna, O. N. (1986). “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”. Türk Dili Araştırmaları Belleten 1982- 1983. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 163-228.

Türkçe Sözlük 1 A-J (1988). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstüner, A. (2005). Türkçede Pekiştirme, Elazığ: Fırat Üniv. Yay.

Yastı, M. (2007). “Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri”. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 21, Bahar: 132-142.

Zülfikar, H. (1995). Türkçede Ses Yansımaları İkilemeler, Ankara: TDK Yay.